

THE LETTER OF NEACȘU OF CÂMPULUNG (1521) FIVE CENTURIES SINCE ITS WRITING

Agnes Terezia ERICH
Professor PhD, „Valahia” University of Targoviste

Abstract: Neacșu's letter from Câmpulung is considered to be the oldest inscription in Romanian language that has survived the times, but it is hard to believe that there were no other documents written in our language, before 1521, if we take into account the correctness and accuracy of the language used. The letter was written to warn the counties of Brasov, Johannes Benkner, about the warlike intentions of the Ottomans, who, on the other side of the Danube, were preparing to invade the Romanian countries. It should be noted in this first preserved Romanian letter the clarity of the sentence, the coherent construction, the ease of the composition, a fact that proves the author's preparation and the fact that he was not on the first attempt of this kind. It is observed that, in the old era of Romanian culture, the principles that guide the composition of letters and their writing in the language of the people are adapted to the new social and cultural context of the time. 500 years after its writing, we notice that the Romanian language, at the time of its appearance in writing, was fully constituted. Perfectly intelligible, to the point that even without a glossary we could deduce the meanings of the two Slavonic words, the text nevertheless presents some language-specific features from the beginning of the 16th century.

Keywords: Neacșu of Câmpulung, Brașov, Romanian language, epistolary style, 1521

Introducere

Transformările sociale care au loc în cele trei țări românești în secolele al XV-lea și al XVI-lea se referă la preponderența clasei boierești care se bucură de privilegii, centralizarea puterii domnești, destrămarea unor structuri sociale. În acest context încep să se ridice noi pături sociale, cum ar fi mica nobilime și orășenii, ceea ce înseamnă că au fost primii sprijinitori ai scrisului în limba poporului deoarece acesta reprezenta un instrument util tranzacțiilor comerciale, dar și necesităților de ordin cultural și educațional. Însă, în această perioadă cultura scrisă a fost apanajul unei minorități iar din cauza gradului scăzut de urbanizare, Țara Românească și Moldova se confruntau cu o reală lipsă a actelor culturale, chiar dacă tiparul fusese introdus la oficina de la Mănăstirea Dealu de lângă Târgoviște încă de la 1508, când a apărut *Liturghierul*. Această activitatea atât de importantă pentru dezvoltarea culturală a comunității va înceta la 1512, după ce mai apăruseră de sub teascuri, *Octoihul* (1510) și *Tetraevangheliarul* (1512). Faptul că la 1544 s-a tipărit în limba română un *Catehism lutheran* a făcut ca animozitățile profesionale să conducă la o anumită suspiciune din partea clerului ortodox față de cărțile tipărite și față de folosirea limbii române în biserică. Faptul că ideile de emancipare ale vremii circulau doar într-un cerc foarte restrâns de oameni le diminuează impactul asupra societății românești. A existat un anumit progres în câteva domenii, cum ar fi fiscalitatea, producția agricolă, exporturile, creșterea populației, apariția tiparului, dar venitul pe cap de locuitor a fost destul de redus, doar o mică parte a elitelor beneficiind de aceste prefaceri.

O problemă destul de controversată pentru filologi și istorici a fost și este cea a adoptării alfabetului slav la scrierea limbii române, știut fiind că toate textele românești cunoscute până în prima jumătate a secolului al XIX-lea, sunt redactate cu alfabet chirilic. Ioan Bogdan afirma în acest sens că alfabetul chirilic a fost împrumutat pentru scrierea limbii române din limba bulgară, mai precis din medio-bulgara din veacul al XIV-lea. Concluzia la care s-a ajuns ar fi că începuturile scrisului românesc datează din momentul adoptării alfabetului chirilic de către limba română, mai precis din veacurile XII - XIII sau al XIV-lea. Cert este că limba textelor slavo-române, începând din secolul al XIV-lea, este medio-bulgara. P.P. Panaitescu sublinia, spre deosebire de Ioan Bogdan, că până în veacul al XVI-lea nu s-a putut forma o tradiție a scrisului românesc chirilic, deoarece acest scris avea un caracter sporadic, neoficial, fiind utilizat doar în documentele oficiale. Abia din acel moment începe să fie folosită limba populară pentru scrierea actelor publice, a cărților bisericești și a celor mirene.

Momente premergătoare apariției scrisorii lui Neacșu

Cea mai veche informație despre un text scris în limba română o aflăm din lucrarea *Despre scriere* (1420) a lui Constantin Kostenițki care afirma că există o regulă ortografică a folosirii unei anumite litere în limba română, ceea ce demonstrează că acesta văzuse un text redactat în această limbă, dacă a putut extrage și un exemplu.

În documentele sibiene s-a păstrat o însemnare în care se afirma că la 1495 s-a dat suma de un florin unui preot român care a compus o scrisoare în limba română.

Este menționat și jurământul făcut de Ștefan cel Mare la Colomeea care este tradus în latinește pe baza unei versiuni românești, se pare pierdută: *Haec inscriptio ex Valachico in latinum versa est, sed rex ruthenica lingua scriptam accepta* (Acest act a fost tradus din românește în latinește, dar regele a primit exemplarul tradus în slavonă).

Dosoftei, la rândul său, a însemnat pe marginea unei psaltiri (1670) un cântec de vitejie pe care-l punea pe seama lui Ștefan cel Mare etc.

Un document controversat rămâne *Codicele de la Ieud*, datat inițial la 1391–1392, și care a fost susceptibil a fi cel mai vechi text scris cu litere chirilice în limba română. Acesta se află în prezent la Biblioteca Academiei Române. Ioan Bianu l-a datat ulterior în anii 1560-1580, informație care apare și în *Istoria Literaturii Române* editată de către Academia Română. A. Rosetti și P.P. Panaitescu l-au atribuit secolului al XVII-lea, ceea ce pare mult mai aproape de realitate.

Toate acestea demonstrează că s-a scris românește chiar dacă limba nu era pe deplin formată și cizelată, fiind un instrument care începuse să fie utilizat chiar dacă nu la nivel macro și cultural. Descoperirea manuscriselor rotacizante (Codicele Voronețean, Psaltirea Voronețeană, Psaltirea Scheiană, Psaltirea Hurmuzachi) a condus la concluzia că la acel moment ne aflăm în fața primei încercări de constituire a unei limbi "de carte". Cărțile rotacizante maramureșene pot fi considerate ca momentul de început pentru scrisul în limba română. I.C. Chițimia analizând parcursul traducerilor păstrate în textele rotacizante ajunge la concluzia că au existat mai multe etape de traducere, textul multistratificat fiind rezultatul mai multor etape aparținând a diverse

perioade de timp și conchide că proveniența, forma și raritatea lor țin de o primă epocă a limbii române în plină dezvoltare. Acest limbaj nu seamănă cu cel din *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung* din 1521, cel mai vechi text păstrat în original în limba română, fiind mult mai arhaic și mai greu accesibil

Cea mai veche epistolă în limba română păstrată

Înainte de a ne ocupa de analiza acestui înscris trebuie să punctăm anumite informații legate de activitatea comercială, de modul cum se purta corespondența, cerințe care erau obligatorii de stăpânit în cazul administrației urbane a județului pentru redactarea corespondenței interne și externe, pentru consemnarea hotărârilor sfatului sau pentru evidența veniturilor și cheltuielilor. Referindu-ne la perioada secolelor al XVI-lea și al XVII-lea este necesar să subliniem că normele de redactare a scrisorilor erau cele impuse de cancelariile domnești, formularistica urmând îndeaproape tiparul slavon. Astfel, orice document din această perioadă cuprinde trei diviziuni: protocolul inițial, contextul și protocolul final, epistola la care facem referire în articolul de față nefăcând rabat de la această regulă.

Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung este considerată a fi cel mai vechi înscris în limba română care a supraviețuit vremurilor. Este greu de crezut că nu ar fi existat și alte documente redactate în limba noastră, înainte de această dată (1521), având în vedere corectitudinea și acuratețea limbii folosite. Cu excepția introducerii și a unei scurte propoziții din final, ambele redactate în limba slavonă, epistola la care facem referire este foarte ușor de descifrat în ziua de astăzi, fiind în același timp o dovadă a cum arăta limba română acum o jumătate de mileniu. De asemenea, importanța documentului rezidă și din faptul că este cea mai veche atestare a stilului epistolar românesc. Aceasta a fost descoperită în 1894 de Friedrich Stenner în arhivele din Brașov unde se păstrează și în prezent.

Dacă ar fi să identificăm cauzele care au condus la apariția textelor în limba poporului (română), într-o vreme în care în Țările Române se scria în slavonă (limba de cult a confesiunii ortodoxe, dar și a cancelariei domnești), precum era limba latină în apusul și centrul Europei (limba sacră a confesiunii catolice), putem afirma că acestea au fost:

- evoluția societății românești în cele trei provincii istorice: Transilvania, Moldova și Țara Românească
- apariția păturii orășenești, a micii boierimi, a negustorilor și meșteșugarilor care aveau nevoie de un mijloc de comunicare
- limitarea folosirii limbii slavone în cadrul cancelariilor domnești și în efectuarea slujbelor religioase (scrierile literar-religioase păstrate din această perioadă sunt puține, de regulă aparținând domnilor sau persoanelor din apropierea lor).

Epistola a fost redactată pentru a-l avertiza pe judele Brașovului, Johannes Benkner, cu privire la intențiile războinice ale otomanilor, care, de partea cealaltă a Dunării, se pregăteau să dea năvală în țările române. Analizându-se evenimentele la

care face referire autorul s-a putut data documentul la 29 sau 30 iunie 1521, la Dlăgopole, numele slav al orașului Câmpulung-Muscel.

Cel care are inițiativa redactării scrisorii este un anume Neacșu Lupu din Câmpulung, fiind menționat într-un document din vremea domniei lui Vlad cel Tânăr (1510-1512), în care se spune că avea pe rol un proces din cauza unor datorii pe care le-ar fi avut către unii din negustorii din Brașov. Se pare că familia lui practica, de asemenea negoțul cu produse aduse din Imperiul Otoman, chiar ginerele său, Negre, amintit și în scrisoare, fiind implicat în transportarea din sudul Dunării prin Țara Românească și de aici în orașele din Transilvania. Meseria aceasta negustorească le era prielnică în a călători liber și a avea acces la informații legate de mișcările de pe care le efectuau oștirile otomane. Alte surse bibliografice îl dau pe Neacșu ca fiind un mic negustor român de pește, care apare de câteva ori în registrele Brașovului, dar se pare că taxele vamale plătite de el erau mai mici în comparație cu cele plătite de confrății săi. În acest mod ar putea fi găsită și o explicație asupra legăturii pe care acest negustor o avea cu judele Brașovului, dacă luăm în considerare că informațiile transmise sunt de importanță majoră în luarea unor decizii legate de manevrele armatei turcești la care face referire Neacșu. Practica nu era una nouă dacă este să luăm în seamă că în anul 1520 Brașovul a trimis trei iscoade în Țara Românească, cheltuind în acest sens 4 florini, după cum reiese din însemnarea unui registru de plată aferent acestui an: *"Fiului popii (popae în orig.) drept răsplată și pentru cheltuielile făcute în părțile de dincolo de munți iscodind pentru a afla noutăți 1 florin și 10 aspri"*.

Destinatarul este Judele Brașovului, Hans Benkner, descendent al uneia dintre cele mai vechi și mai respectate familii din Kronstadt, ai cărui strămoși se numără printre fondatorii orașului. Din documentele păstrate reiese că ocupa această funcție și în 1511, dar și multă vreme după data primirii scrisorii de la Neacșu din Câmpulung, în perioada 1545-1559. Se pare că au fost doi Burgermeisteri ai Brașovului cu acest nume, tată și fiu, știut fiind că, în multe cazuri, magistratura cetății se moștenește. Împreună cu Fuchs și Honterus (predicator și cărturar, militant activ al lutheranismului) întemeiează la Brașov o moară de hârtie, prima întreprindere de acest fel de pe teritoriul românesc.

Împăratul despre care se spune că "au eșit den Sofia" nu este altul decât Soliman al II-lea Magnificul, supranumit și Cuceritorul. Sub domnia acestuia Imperiul atinge culmea puterii militare și politice. Despre împărat se spunea că obișnuia să pună să se țină un jurnal de campanie foarte amănunțit, din care s-a putut și data scrisoarea lui Neacșu, și anume momentul când ordona ieșirea armatelor sale din Sofia. Mehabet-beg, alt nume prezent în epistolă, nu era altul decât fiul lui Ali-beg Mihaloglu (comandant militar otoman din secolul al XV-lea și primul sangeac-bei al sangeacului Semendria), unul dintre cei mai buni colaboratori ai sultanului Soliman.

Ceea ce surprinde în mod deosebit la această primă scrisoare românească păstrată este claritatea frazei, construcția coerentă, ușurința compoziției, fapt care dovedește pregătirea autorului și faptul că nu se afla la prima încercare de acest fel. În afară de formulele de introducere și de încheiere, precum și de două cuvinte slavonești prezente în corpul textului, constatăm că acesta este redactat cu un vocabular care este

actual și în zilele noastre, aspectul fonetic fiind foarte apropiate de limba literară actuală. Ceea ce certifică teza că limba graiul vorbit în zona Târgoviște-Câmpulung-Brașov a stat la edificarea limbii române literare.

Pentru exemplificare redăm mai departe textul scrisorii:

„*Mudromu I plemenitomu, I cistitomu I bogom darovanomu jupan Hanăș Bengner ot Brașov mnogo zdravie ot Néčsu ot Dlăgopole.*(**Preaînțeleptului și cinstitului și de Dumnezeu dăruitului jupân Hanăș Bengner din Brașov, multă sănătate din partea lui Neacșu din Câmpulung**) *I pak (Și iarăși) dau știre domnie tale za (despre) lucrul turcilor, cum am auzit eu că împăratul au eșit den Sofiia, și aimintrea nu e, și se-au dus în sus pre Dunăre. I pak să știi domniia ta că au venit un om de la Nicopole de miie me-au spus că au văzut cu ochii lor că au trecut ciale corăbii ce știi și domniia ta pre Dunăre în sus. I pak să știi că bagă den toate orașele câte 50 de omin să fie de ajutor în corăbii. I pak să știi cumu s-au prins nește meșter(i) den Țarigrad cum vor treace ceale corăbii la locul cela strimtul ce știi și domniia ta. I pak spui domnie tale de lucrul lui Mahamet beg, cum am auzit de boiari ce sunt megiaș(i) și de generemiiu Negre, cum i-au dat împăratul sloboziie lui Mahamet beg, pe io-i va fi voia, pren Țeara Rumânească, iară el să treacă. I pak să știi domniia ta că are frică mare și Băsărab de acel lotru de Mahamet beg, mai vârtos de domniile voastre. I pak spui domniietale ca mai marele miu, de ce am înțeles și eu. Eu spui domniietale iară domniata ești înțelept și aceste cuvinte să ții domniata la tine, să nu știe umin mulți, și domniile vostre să vă păziți cum știți mai bine. I bog te veselit. Amin. (Și Dumnezeu să te slăvească, Amin)”(fig.1)*

Analizând-o din punct de vedere al normelor epistolare, observăm prezența protocolului inițial alcătuit din numele, titlul și calitatea destinatarului, precum și salutația: *Mudromu I plemenitomu, I cistitomu I bogom darovanomu jupan Hanăș Bengner ot Brașov mnogo zdravie ot Néčsu ot Dlăgopole*. Notificația este exprimată prin formula: *I pak (Și iarăși) dau știre* și este urmată de expoziție, componentă ce cuprinde relatarea evenimentelor și împrejurărilor care formează obiectul documentului. Pentru epistolier, o importanță semnificativă o are protocolul final, un adevărat exemplu de solemnitate și reverențiozitate.

Ceea ce surprinde pe cititorul de astăzi al scrisorii este precizia și laconismul expresiei. Slavonismul utilizat după adresarea către destinatar, "I pak" (=și, și iarăși, din nou, de asemenea) ne conferă ideea că această epistolă nu a fost singulară și că urma altora, probabil de aceeași natură. De asemenea, și precizarea cum "că au trecut ceale corăbii ce știi și domniia ta", demonstrează că expeditorul mai informase pe destinatar referitor la aceste aspecte. Din punct de vedere gramatical, formula "I pak" este utilizată aici și pentru marcarea începutului fiecărei fraze.

Textul prezintă totuși câteva caracteristici specifice limbii de la începutul secolului al XVI-lea, dintre care specificăm:

- utilizarea formei veche de auxiliar au la pers. III-a sg. a perfectului compus: *au eșit, se-au dus*;
- folosirea formei vechi *aimintrea* a lui *alminteri*;
- notarea diftongului *oa* cu *o*: *tote, omin, vostre*;

- utilizarea popularului muntenesc *miu* în loc de *meu*: genere-miiu;
- forma veche de auxiliar *au* la pers.a III-a sg. a perfectului compus: „au eșit”, „se-au dus”, „mi-au spus”, „au văzut”, „au dat”;
- folosirea cuvântului *lucrul* (lat. *lucrum*) cu sensul de lucrare, faptă, acțiune ;
- folosirea substantivului *corabii* în loc de *corăbii*, în secolul al XVI-lea nefiind extinsă alternanța morfologică *a*, sing. *corabie*, cu *ă*, pl. *corăbii*;
- omisiunea lui *i* final pentru pluralele *meșter(i)*, *megiiăș(i)*, *omin(i)*;
- omisiunea lui *i* final și în cazul lui *lu(i)*.

În ceea ce privește structura vocabularului, lingviștii au constatat că fondul latin reprezintă 92, 31% din text, și nu mai puțin de 175 din totalul de 190 de cuvinte românești utilizate în text au origine latină, excluzându-se repetițiile și substantivele proprii.

Analizând scrisoarea în integralitatea acesteia putem define principalele caracteristici care îi conferă un statut aparte în rândul documentelor din epocă:

- concizia fiind demonstrată prin capacitatea autorului de a stabili un echilibru între importanța tematicii abordate în scrisoare și întinderea textului;
- claritatea, prin proprietatea de a exprima cu rigurozitate idei bine reliefate, prin utilizarea corectă și rațională a resurselor de limbaj;
- naturalețea, prin exprimarea directă și sinceră a ideilor, fără ca textul scrisorii să fie încărcat de ornamente expresive;
- eleganța care scoate în evidență un anumit grad de educație al redactorului scrisorii.

La 500 de ani de la redactare, textul epistolei nu ridică nici un fel de piedici în ceea ce privește înțelegerea și interpretarea mesajului dorit a fi transmis, ceea ce dovedește că practica scrierii în limba populară era una mult mai veche.

Concluzii

Observăm din analiza de mai sus că regulile de întocmire a actelor emise de cancelariile domnești au influențat în mare măsură și modalitatea de redactare a epistolelor, asemănările structurale ale protocoalelor inițial și final sau ale elementelor compoziționale ale contextului fiind aproape identice. În secolul al XVI-lea obiceiului de a întocmi scrisori în acord cu modelele străine începe să i se adauge și inițiativa de a redacta în limba română un tip de corespondență oficială și particulară, pentru ca în secolul al XVII-lea limba română să își afirme supremația în scrisul epistolar, cu oarece reminiscențe din vechile tipare. Referitor la limba română, așa cum este utilizată de Neacșu din Câmpulug, putem afirma că este mai apropiată limbii române de astăzi decât orice altă limbă romanică contemporană, comparată cu cele redactate acum o jumătate de mileniu.

Concluzia la care ajungem în urma studierii acestui document este că limba română, la momentul apariției ei în scris, era pe deplin constituită, actul de naștere al ei fiind cu atât mai important și prin mesajul pe care îl transmite, și anume pericolul care îi păștea vis-a vis de o posibilă invazie turcească.

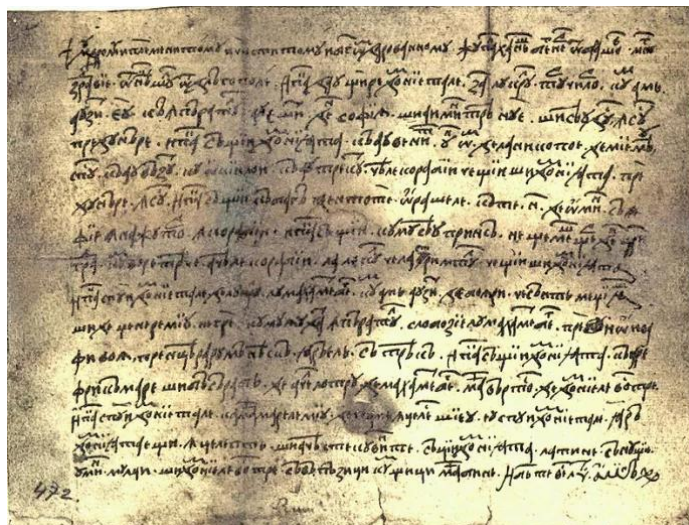

Fig. 1

Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung

Arhivele Naționale ale României - Fond Primăria Orașului Brașov

Colecția de Documente Stenner, Seria I, Nr. 472

<https://www.facebook.com/Arhivele.Nationale.ale.Romaniei/photos/a.10150717224985114/10163913543540114>

Bibliografie

- CHIȚIMIA, I.C. & TOMA, S. (coord.) *Crestomație de literatură română veche*, vol. I. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1984.
- CHIVU, Gh.; GEORGESCU, M.; IONIȚĂ, M.; MAREȘ, Al. & Roman Moraru, A. *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*. București: Editura Academiei R.S.R., 1979.
- CHIVU, Gheorghe. *Limba română de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*. București: Editura Univers Enciclopedic, 2000.
- HURMUZAKI. *Documente privitoare la istoria românilor*. Vol. XI, București, 1900.
- MURGESCU, Bogdan. *Țările Române între Imperiul Otoman și Europa creștină*. București: Editura Polirom. 2012.
- PANAITESCU, P.P. *Începuturile și biruința scrisului în limba română*. București: Editura Academiei R.P.R., 1965.
- ROSETTI, Al. *Despre data primelor traduceri românești de cărți religioase și despre curentele culturale din secolul al XVI-lea*. În: "Limba română", an X, 1961, p. 241-245.
- ROTARU, Ion. *Literatură română veche*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1981.
- SCRISOAREA lui Neacșu din Câmpulung Accesibil la: <https://muzeulcampulung.ro/sectia-istorie/scrisoarea-lui-neacsu>
- ZAFIU, Rodica. *Stiluri epistolare*. În: "Diversitate stilistică în româna actuală". București: Editura Universității din București, 2001, p. 179–192.